

Wehner Tibor

Nem foglalkozott a függőfolyosón uralkodó felfogással

(A Szondi-monumentum természetrajza)

Az idő észrevétlenül tűnő vánszorgásában mintegy villámcsapásszerű jelenséggé vált szilárd felismeréssé a régóta lappangó idea: szobrot kell állítani Szondi Györgynek. Életnagyságút, egész alakost, maradandó anyagba foglaltat: bronzba öntve. Az önkéntes szoborállítók sejtették, hogy a Szondi-szobornú nem lehet szokványos, a jól bevált sablonokkal élő emlékkörmű alkotás, és ezt a mű környezetbe illesztésének is tanúsítania kell. (A lokáció gyakran fontosabb magánál a szobornál.) Vagyis Szondi György szoborfigurájának – megtestesülésének – nem valamely kitüntetett jelentőségű városi térség centrumában, magas talapzatra emelve kell állnia, hanem azon környezetével, közegével szorosan eggyé forrva, amely környezet – térség, félig-meddig privát tér – jelentéshordozó, szimbolikus tartalmakat hordozó műalkotó elem lehet. Ezért hát a hátizsákot cipelő, alacsony termetű, de mégis monumentális sugárzású szemüveges alak szobra a budapesti Pannónia utca egyik, a körúthoz közel eső lakóházának hetedik emeleti függőfolyosóján avatott fel, ahol a szoboralak a korlátot az egyik kezével érintve egy pillanatra kissé elbizonytalanodva megáll, s a másik kezével a zsebében kotorászva, talán épp a lakáskulcsa után kutakodik. Köznapi, a hősiességet és a példaadást messze elkerülő, emberi pillanat összpontosítása, tükröztetése, plasztikai fókusz a műalkotás. Ez a kulcskereső mozdulat azonban tulajdonképpen teljesen indokolatlannak minősíthető, ugyanis a gangról nyíló tetőtéri lakás ajtaja – a nyári hőség és a hűtetlen helyiségek okán – tárva-nyitva áll. A bejárat mellett a szobára nyíló ablakon is bepillanthat akár a szobornú szemlélője, s feltáruhat előtte a kissé kaotikus látvány: az irtózatosságot rendtelenségben a papír- és könyvhegyek, s az alattuk-közöttük rejtőzködő asztal, amelyen egy lila fényel villódzó, működő (soha ki nem kapcsolt) számítógép képernyője fedezhető fel. És hogy ez a belső téri csendélet még erőteljesebben kapcsolódjon ehhez a külső életképi szobor-jelenethez, megszólal berregve egy telefon is, de nem tudható, hogy a nagy összevisszaságban a készülék hol lapul meg. A szobor-konfliktus tehát nehezen felfejthető: a kulcsot kereső Szondi György tétovázás nélkül beléphetne a lakásba – amely tulajdonképpen lakásnak csak némi jóindulattal nevezhető: mert inkább iroda, vagy inkább: szerkesztőség –, és elérhetné a telefonhívást is, de a szobor-valóság – amelynek tehát szerves része, alkotóeleme a bronzalak ugyanúgy, mint a gang, a kitért lakásbejárat és a bejáraton és a nyitott ablakon át feltáruható kaotikus látvány – mégsem ad

ösztönzést az akcióra. Így nem tudható az sem, hogy mi lesz, mi lehetne a végkifejlet. A szobor visszavonhatatlanul mozdulatlanságba merevedett. Ez a műben foglalt történések alakulását, végső kimenetelét homályban tartó alkotómódszer roppant feszültséget kulminál. E feszültségen túl a kitágított, a bronzfigurához kapcsolódó szoborkörnyezet határai a mű későbbi hadrendbe álló interpretátorai szerint nem zárulnak, nem zárultak le a függőfolyosós lakás (iroda) fizikai határolóelemeivel – vakolathiányos tűzfalak, vasrácsos mosókonyhaablakok, liftház –, hanem a mű ezáltal mintegy kiterjesztetten hatókörébe vonja az utcát, a városrészt (a körzetet), majd a teljes várost is, kocsmáival, az egyik helyről a másik helyre költöző szerkesztőségeivel, rideg kulturális intézményeivel és bensőséges irodalmi fészkeivel.

A szoboravatóra egyébiránt némi késéssel befutott maga Szondi György is, de könnyen lehet, hogy nem is a szerény külsőségek között szervezett ünnepi eseményre érkezett, hanem csak mintegy véletlenül járt akkor arra. Illetve hát nem is véletlenül: irodalmi bolyongásait ideiglenesen lezárva, vállán hátizsákjával rendszerint haza(?)talált. S bár kissé szórakozott volt, mindig a zsebében volt a lakás(?)kulcs, amelyet kis kotorászás után – miközben másik kezével a gang korlátján megtámaszkodott – elő is húzott, majd egyáltalán nem foglalkozott a függőfolyosón uralkodó felfordulással. Amikor látta – a régi pesti szleng szerint „leesett a tantusz” –, hogy tárva-nyitva minden, kezében az érvényességét vesztő kulccsal belépett. Ledobta zsákját, letelepedett, tenyerével leitatatta homlokáról az izzadságcseppeket, és elmélyülten dolgozni kezdett. Az asztalféleségen, a számítógép mellett feltornyozott papírkötegek közül néhány legfelső lap – az esti szellők ébredésével – meg-meglebbent, majd apró zizenéseket hallatva visszasimult eredeti helyére. A finom zaj elültével Szondi György felállt, becsukta a bejárati ajtót, de a szoborra most sem vetett egyetlen pillantást sem, a bronztömeget a lépcsőház felé igyekvő szomszéd árnyékaként regisztrálta – mindig ilyenkor vitte le a kutyát –, a környezeti jelenségekkel nem sokat bíbelődő, a lényegtelen történéseket gyorsan elmosó, elhalványuló emlékezetében. Gondolatai most is inkább az oly izgalmasnak ígérkező tematikakutatások útjait járta, miközben azért meglepetten nyugtázta, hogy ezen az estén mintha a dolgok nem a megszokott mederben zajlottak volna (egy pillanatra felmerült benne a megszokott kerékvágás-fordulat használatának lehetősége is): úgy tűnt, hogy a szomszéd kétszer viszi le a kutyát. (A szoboravatóknak minderről sem tudomásuk, sem fogalmuk nem volt, már messze jártak, illetve valójában a közelben voltak: a Pannónia utca egyik leharcolt kocsmájában múltatták a jól megérdemelt időt.)

Bognár Antal

SZONDIÁBÉCÉ (Szubjektív saga 101 szilánkja)

Szóval akkor a legelső találkozásunk: Szondi György a Móricz Zsigmond körtérről elkalauzol a Kráter Műhely Fadrusz utcai szerkesztőségébe, Turcsány Péterhez. Kerek bolgárfejú ipse (szögből van *bognárfejú* is!), tényleg, ilyen bástyaszerű fickókkal (macedón kiadásban) a Jugoszláv Néphadseregben hökkentgettük egymást sakkpartiban, de ez az északiasan vékony haj, szürke szem talán, mint a katolikus bolgároké, a paltyánoké.

Szépirodalmi Kiadó: családrege-naplómat, a *Szomorú és boldog történetünket*, melyet a hónom alá szorítva botorkáltam át nagy merészen a határon (szíl-szál, szalmaszál), Ugrin Aranka, aki Szigligeten elolvasta, kénytelen selejtként visszaadni a felszámoláskor; a Széphalomnál a tétova, mentegetőző szerkesztőnél hosszú időre valami szekrényben eltemetődve vesztegel, szobafestés mián, előkerül elgazdátlanodva; szóval az apai-anyai adományomba kapaszkodva irány Szondi a Polísznál (sok év múltán a remittendát, apám-anyám históriáját egy cégraktárból két fekete zsákban kapom majd vissza a vámhatóságtól adóelszámolás miatt *leírva*).

Szakács Ágota magyar tanszékes egyetemista az egyik zsúritag a másik Péics (majd Vicsek) Mari , amikor technikumi diákként továbbjutok Szabadkáról és meg is nyerem az óbecsei diákvetélkedőt, a következő évben Sátai Pál tanügyi tanácsos kipilkáz a majdani jövőnkben megerősített lakóparkokat és irtásra szánt kétlábúak hordáit vizionáló *Kama* című novellámmal, nem is egy, de három gimnazistát juttat tovább (Szakács Ágota: Gubás Jenőné, Aracs-alapító, a valahai Szerb utcánk végében laknak; a saroktól pár háznyira meg Kópé, Kopeczky László, jelen van Szabadkán még a városi könyvtárbeli „keresztkötődéses” Polísz-esten).

Szondi Gyuri letett a másik, Antal nevééről, nekem meg ez eredetileg épp Györggyel volt páros, a katonaság előtt az egyikről le kellett mondanom (György a szerb útlevelben Gyorgy lesz, bolgárról Dzsordzsnak fonetizálható); szlovákok, szerbek, szlovénok önzetlen pártolója, Szondi szerez, míg fel nem találom magam, helyettem számlázót, későbbest számítógépet, krízisszállást (Pannónia u.), szolgálatot (Haemus).

Szagok és ízek (egy szénbányásztól? nem, uránbányász volt! vajon Szundi- vagy Szende-természetű?): vetőmagot szervál nekem Szondi Gyuri délszaki bámiából (okra, kékparadicsom), amit már Újvidéken természetni próbáltam, Bicskén a dél-amerikai indiánok arany amarántjából kilószám (szakmányban szaktanácsot adok az olvasóknak a Szabad Földben); kerül szirupos rahat lokum, kaskavál, rózsao-laj (literjéhez három tonna rózsaszirmot kell feldolgozni!).

Szivárványos zászlós felvonulás araszol a Bazilikánál, az Andrássy úti második emeleti erkélyünkről oda lehet látni (Szentiványi Katalin révén tettünk szert a lakásra, a szíve vitte el őt is fiatalon), Hermész/Merkúr néz le a Bajcsy-Zsilinszky úti sarokház tetejéről a békés babakocsikra; akkurátusan vonulnak az árvalány-hajas-mellényes „mucaiak” is, széltében az egész úttestet elfoglalva, „Antall, le a lanttal!”; a folytatásban amott, a József Attila utcában hungaristák; az Erzsébet téren ingujjas gárdisták; a Deák téren ernyőmiheztartás „barna eső” ellen; de a legnagyobb lármát hétvégeken éjfél után az afterbulizók csapják autóikat bógotva, a Pride pokoli dübörgésétől végvonaglásban remegnek a falak, aztán éktelen gyorsasági versenyektől, majd meg a lovas rendőrtaktóktól most akkor, Gyuri, én, a jövevény kérdem, akit rögtön úgy mellbe vágta a szétszakadás fecniplakátjai, a jók között a még túrhető vagy a rosszak között a már túrhető hely (hej-hej-hej...) ez itt középen? (Szentháromság tér, a szerkesztőségi szobában *egyedül minden együtt*, hogy megszülessen a Szondi megálmodta Magyar Kulturális Kalauz, csak én, a sóztlan-sóztlan kishitű szívom a fogam, szabódok, hogy látletnek a számítógépektől még szűz időkiig.)

Szép kilátások eleje, Újvidéken a (ráépített) tizedik emeleten laktunk, adóságban úszva, de a tetőantenna itt fogni tudta a pesti adást (voltak, akik váltig sokallták még Szabadkán is az északnak fordított tévéantennákat), Dömdödöm, tévémaci és megint egy Gyuri (Rózsa); különös panorámák odafentről Gion Nándor Izsakhárjában, Szilágyi István Hollóidőjében, Tar Sándor Szürke galambjában; a Szépkilátás utca a Szépvölgyiről lekanyarodó Pusztaszeri bal oldalában; Gyuri Pannónia utcai toronylakásának konyhaablakából kilátás a szoborra a Gellért-hegy csúcsán északnyugat iránt, pont mint akár picit messzebből: Szófiából, Szlivenből vagy Sztara zagorából.

Szilágyi György generációs vallomása (Hanyas vagy?), az egymást félszavakból megértőké megragadt a fülemben Kálmán György 1976-os rádiós előadása nyomán, tkp. ebből sarjadt a hetvenesek Napút-évkönyve (még a Polísznál), amelynek nyomán az 1928-asokkal kezdve 24 év alatt közel kétezer hetvenedik életévébe lépő jeles magyar hetvensoros életvallomását szedtük kalangyába; szendvicsekből két tele tálcával marad ki az egyik első, félsikerű évkönyvbe-mutatón, így szállunk fel a metróra; Szindbád kinéz az ablakon a Kiskorona utcában, azt látja, az Óbudai Társaskörben telt ház készül karácsony előtt, a sokadikon a számos közül.

Szakolczay Lajos szemlélődik tárlatokon a Napútnak (még boldogult Sym-po-apródi koromban, amikor Újvidéken Tolnai Ottónál vendégeskedik, megüti a fülét, hogy érdekel a holográfia, és térül-fordul, meglep Gábor Dénes könyvével; hallatlanul megihletődve 1977-ben futurisztikusan felvázolom, baka a cukrászdában kimenőn Kninben, hogyan születik meg majd maholnap a mindenre kiterjedő virtuális valóság el se hinném, de feketén-fehéren olvasom jövendölésemet 33 év elteltével.

Szoros szavazás Masszi Péter lapjáról, egy szavazaton múlik (az enyémen!), hogy a Políszból kiválunk (nem feledhetem: Turcsány kérdezetlenül belepiskált a regény mottójába, kikelt ellenem, mert Hankiss Elemér megkérdésését nem mellőztük, de később beteszi a szöveggyűjteménybe; azért a *Merített szavak* rovatcímemet megtarthatja), a Napút (Prágai a névadója) nem lesz zárvatermő.

Szeánsz Szondi pismányi dácsájánál szaftos szeletek sütögetésével, citeraszó Waszlavik Lászlótól (az újvidéki esküvőnkön a kocsiantennákra Pista sógorom csak azért is odatűzte a piros-fehér-zöld szalagot és a rozmaringszálat), Szondi szerelme, Galja hányadán állhat a néplélekkel, és tud neki országnyi lenni, mint a bolgár sziklák, hegyek-völgyek, melyeket Szondi oly szenvedélyesen bebarangol, szépen meg is örökítve mindet?

Szófiába vonattal májusban (Böndör, Benes, Ladik, Tari), nagy tál bicskei cseresznyét viszek az útra; apám jugoszláv katonaként itt volt hadifogságban, akkor szokott rá a cigarettára, nehezen tette le, jól meghízott; amikor kamaszfővel dohányozni kezdtem, újra füstölni kezdett ő is, nekem harmadszorra jött össze a füstmentesség.

Szűgyi Zoltán, Újvidéken egy ideig a szobatársam, aki tanácsot kér tőlem, betegápoló helyett válhatna-e belőle költő (L. Simon László mutatja majd be kuriózumszámba menő kötetét, ő szónokol Szombathy Bálint tárlatán is, akivel Szabadkán tagjai voltunk a Kosztolányi Körnek), fia, Zsolt Szondi Györgynél adja ki első kötetét és interjúolja az aggon is szuggesztív versfelmondó, Madách-látó Hubay Miklóst; Szögi Tibor osztálytársam fiából is író lett (őbelőle meg magamszerű borászokdó emberkerülő).

Szuper: a Fészek Klubban feszítünk bemutatón, öt litert viszek a bianca boromból (ki lehetett jelen, Szávai Géza, Szénási Ferenc, Szepesi Attila?); bezzeg másszor Száraz Miklós György sehogy sem tudja elhinni (nagyítósnak nagyítok tán?!), hogy valóban saját termésű borom az, amellyel megtisztelem a szerkesztőseget (francia földön, ahova echte amatőr nedűt kérnek a magyar résztvevőtől, szakmai körökben sikert arat a benne rekedt muslicával), és rám szól, ne kapadozzak folyton az orromhoz, nem tudván, hogy egy gyermekkori sérülésemtől emberöltő után megéledő basaliomát babrálok önkéntelenül, amit történetesen majd maga a polgármester-helyettes (Szentés Tamás bőrgyógyász) szed le; Szentkirályi utca, az itteni fogászaton lelek rá Szalai doktornőre, aki rendesen kipakolja és a perzsa lány után már másodjára, de totál rendbe rakja fogazatomat.

Sienkiewicz utca; a mi elárvult szabadkai házunkba a valahai Szerb utcában vissza kell kapcsolnom az áramot, Gulyás Jóska közvetítésével Csonka Margitka ad nekünk szállást Lévyék egykori házacskájában, itt indult a népi-balos indítatású Híd, melynek évek fordultával büszke díjazottja lettem, itt szerkesztették hokedlin, Eszter este a maga számára is váratlanul nekilődül, fut, szalad, tud szaladni, körbefutja az asztalt dobogó szívvel újra meg újra, nekiszabadultan, a futás szárnyaló örömeivel.

Szabadkán a Városi Könyvtárban a délen tett bemutató körúton (Topolya, Zenta); Szirmai Károly-díjat kapott a néhai Juhász Erzsébet a Szenteleky Kornélt megörökítő, *Műkedvelők* című regényéért, most már az ő nevét viseli a könyvtár, ahonnan elmarad az előző napra plakátolt, télidőben elodázott fellépésről a közönség; Szond nincs nagyon messze Sziváctól, ősei, a Salok valóban szondiak Gyuri szerint; az irodalomszervező Szenteleky Kornél pedig született Sztankovics, és itt nyugszik Szivácon a ciprusok (vagy ákácok?) alatt (halálos ágyán katolizált).

Szlávnityokból több is van a 86. gyalogezred hősi halottjai közt, hogy ezen az oldalon, az ennyi idő után már mindegy volna, csak abból van baj, ha a má-

sik oldalon ezt számon is tartják, szabómester volt apónak hívott nagybácsim, Gyuszi, akinek a Magyar Szót betűztem a műhelyében kisgyerekként Nagyfényen; a leendő Szondi Gyurival szülei Fefernitzig futottak, ott kellett világra szédülnie-szontyolodnia, hogy kivívja és diadalra vigye *mindigderúvel* credóját; szótlan tisztelgés a tört szárnyú madárnál a Zentai úti temetőben.

Színpadra citálva az Ajtósi Dürer soron a Nádor teremben, a délszláv irodalomban itteni körökben ismeretlen elterjedtségű haikuról tartok beszámolóit székfoglalóként a Hetedhét díjra fordításaimért, az itt, magyarban jómagammal együtt szintűgy eléggé hendikepes Böndör Pál komám haikuját idézem zárásul, Szondi Gyuri elkattintja fényképezőgépét, szobor vagyok, romlásában is büszke büszk, és Szkok Iván mester utána festményén megörökít, a régi-régi, pirosat-fehéret-zöldet váltó vasutaslámpával a guritónál.

Szófa: a Napút is szerencséseltethette volna tán e vadonatúj portált (szórakaténuszi képzeletű névadójának a sóhaja ez!), mely illusztris ötöket gyűjt garabolyba (Székelyföld, Alföld, Kalligram, Tiszatáj, Látó), ha 222-es számával a printje nem készül (szelek szárnyán) felnetelődni. Szép időben egykor, felvillan, útban a verebi házavatóra Prágai Tamásékhoz (melynek azóta az átriumában fiatalon eltemettük), én sofórködök, Gyuri furcsállható adujához folyamodott: halandzsanyelven elegyedett szóba tán először látott Eszter lányunkkal, várom, mi lesz ebből, megrökönyödésemre Eszter egyből veszi a lapot talán ez volt a nyitja, amikor a derült égből bolgárok közé csöppent, talán ez mindennek a nyitja: *megtalálni a hangot, ha szó nincs rá.*

(*Epilógus*: apropó, Szondi Gyuri neve cirill betűs írással C betűvel kezdődne, Co! Szó, ami szó, lehet, hogy sz betűs sziszegés helyett a c-nél kellett volna betűileg elidőznöm! C-c-c! Mert ha mint mondta, hajszálon múltott történetesen a bolgár helyett a lengyelt választja, akkor meg az írott Sondihoz a magyar s-re is rá kellene olvasni a biomemoriteremben. No de mindegy is, hiszen itt úgyis csak egy betűjére futhatta a Szondiábécének.)

Báthori Csaba

Három nonszensz legenda mindig derűs szellemben

Szondi kapitánynak a 75-ikre

A SZERKESZTŐ SÉTA KÖZBEN

Mielőtt megmérkőzőm vele, kilövöm három nyilamat. De mire odanyúlok, az egyik már kiröppent. Délnek száll? Keletnek? Sajog a levegő, olyan irgalmatlan a süvítés. A hegyén még nincsen se nyúl, se fácán, de közben elvérzett már egymillióhatszázhuszonhatezer-kettőszázhuszonegy üres légtójas. A farkán kis pöttyök feketéllenek. Olyan, mintha koromfüstöt eregetne, hogy gyorsabban átérje a földet. A sas nem látja, hiszen ő is nyállal repül. A galambok kis tojásokat raknak a potrohára, hogy sokasodjék rajta a hópehely. A nap felsüt, és egy piros árnyat vet déli egy után a földre. Lehet, hogy Afrikában látják a szerencsémét? Én mindent megpróbáltam. Mire odanézek, ripp-ropp, egy lélek szabadult meg az égből. Lehet, hogy isten most teremti a purgatóriumot? Púpos tevehátak hullámanak a hársfák tövében. A nyíl árnyéka közben akkora már, mint egy mézárósszatyor. Egy csillagzat éppen most rázza hímporát a tejútra. Lehet, hogy most dobtam be a perselybe egy lúdtollat, hogy földijeim vegyék már észre az angyalok szenvedését.

Spárgát kapáltam, és nem találtam a gyökerét. Hát hoztam egy vakondot, megkértem, nézze meg, mi újság a föld közepe felé. A vakondok először felugrott a lágvékomra, levedlette irháját, majd beröppent a földbe. Erre jött egy sas, és bedugta a csőrét a nadrágomba. Iszonyú csillagokat láttam fenn az égen, de vártam s számoltam. A sas feketében bújt be, kéken jött ki onnan. Mit volt mit tenni, szóltam egy okleveles németbábának, aki ért a lyukak és gyökerek népéhez. Hát az bedugta az ujját a forró vágányra, mire éktelen kotkodácsolás, rőfögés, szentségelés szakadt a fülemre. Hárman kásmálódtak elő: egy sült hal, egy kölesmagszem meg egy csöppenni készülő vízcsepp. A sült hal még hagyján, azt megehetik az utódok és a barnaságok kedvelői. A kölesmag, az is megteszi, úgysem jut a föld hátán élőknek minden ünnepnapon. De mit csináljak a vízcseppel? Hát rátűztem a felhőre, és úgy neveztem: eső. És a cseppecske jól érezte magát, mert a többiek ugyancsak vízcseppnek nevezték, és nem orángutánnak.

Rázendített az ég, és hogy ne kelljen bőrig áznom, bevágódtam egy kávéházba. A pultnál egy kávét kértem, de csak egy kuglófot hoztak. A kuglóf egy Pobeda órára emlékeztetett, és kis csepegős hangok csurogtak pórusaiból. Megkopogtattam a falat, hátha a szomszéd boszorkányok segítenek. Nem ült se mellettem, se alattam senki, úgyhogy nyugodtan trécselhettem a kezem

fejével meg a táskámban hunyorgó kutyakölyökkel. Ha ezt most ráuszítanám erre a tehénre? Isten őrizz. Nem messze a börtön, és ha kutyával vonulok be, még esernyőt is a nyakamba varrnak. Kissé nyugodtan ücsörögtem hát, egészen fél négyig. Akkor belépett a cellába egy strucc. Ekkora torokkopolytút, ekkora tarisznyás csöcsöt még életemben nem láttam. Sebaj, nemcsak egy életem van. Ekkor kopogtattak a falon. Nahát! Csak-csak léteznek boszorkányok, hümmögtem. De már át is lyukadt a fal, és nagy lóhúgszerű ívben zöld vízsugár öntötte el egész lényemet. A fejem még bírta, de a fülem tepert, tepert, nem beszélve a körömágyamról, úgyhogy szedelőzködtem, és menekültömben lenyeltem három miatyánkot.

ÚTTALAN ÚT

Feleségem leküldött tojásért, oldalasért, gyűlölömitalért. Neki kell, gondoltam, üsse kő. Egyenes úton szoktam lemenni, most is arra tértem. De most nem volt olyan szerencsém, mint a hetedik gyereknek. A sarkon megtorpantam, merre tovább. A bőröm alatt egy sas karmát, egy bika böndülését meg száz kis epedat rugó ébredését éreztem, és nem tudtam tovább bevenni a kanyart. Kedveskedni akartam a falaknak, nekik ütődtem. Megnyílt a sárga tűzfal, kitárult a kék baba-szoba, és még a vakolat hullását se hallottam. Ilyen egyenesen berepülhető a világ? Csak mentem, szinte szálltam, kedvezményt adott a levegő. Szálltomban úgy ültem a feleségem ágyúgolyóján, mint a repülő báró. Nem néztem se balra, se jobbra, olyan egyenesen hatoltam. Kényesség se bántott.

De szögben nem bírtam haladni többé. Jobbra füves puszták, balra kéregtetők, keresztek töviskoronával, kikericses mező és kenguruszag. Olyan mereven szállongáltam, mint egy vízszintes kilencedes gyertya. Megyek addig, mondom, míg ki nem lehelem a lelkem. De akkor vettem észre, hogy a lelkem már kihullt a bekecsem zsebén át. Mert ott egy nagy lyuk tátongott, mióta átkeltem a felhőkön, és az egyik kunkorgós habperem kibökte. Hát a szélnek is szelelnie kell valahová. A lyukakat nem figyeltem a magam zsebein.

De a szívem is kikopaszodott, úgy vettem észre. Honnan vettem észre? Mert dalolhatnékam támadt, elővettem volna a bordám bokkrétáiból azt kis piros csikarást, de hát már nem csiklandott többé. Hogy milyen a repülés szív nélkül? Hát olyan, mint a december. Utána már az utolsó nap jön. És ha nem áll elém egy erős, vasból font kötőfék, megérkezem a paradicsom magasába. De meg kell mondanom, arra nem kővel van kirakva az út. Az a pokol iránya. Élénk dünyögést hallani, madáracsacsogást. Isten is kifityeg a kék habok közül, és csipkés kis ruciban, de nagy ősz-sárga szakállban közeled a messzi vándor felé.

De nem tudok megállni, érzem. Én egy egyenes ember vagyok a földről, Isten kapitány pedig csak a fizetővendégeket szokta elszállásolni, akik görbe utakon érnek ide. Foccs! Pötttyentem magamban szív nélkül, hogyan lehetnék én itt gazdatiszt. Csak bandagazda az angyalok közt, legfeljebb. Éreztem, gebedek. Isten is megfogta a kezem, megkente üstököszsírral, lesimogatott a golyóbisról és beleszúrt az égbe. Láttam ott egy üres lyukat, nyilván kiesett belőle a görcs

vagy az angyal. És azóta ebben az üresedésben élek, egy grádicson urammal és a griffmadárral.

KÜLÖNKETTES

A flótás tudja télvíz idején, hogy bebugyolálva jobb járni az utcán, mint hajadonfőtt, kabát nélkül vagy éhomra. Vette hát a sapkáját, bojttal együtt felhúzta, egészen a lábafejéig, és arra rátett egy kis fodorhájás szalonnabőrkrét, hogy még melegebbnek érezze a homlokát zseniálisan. Alá már nem is igényelt más rétegesen, mint egy hervadozva száradt trikót, amelyet a mama kitett száradni még nyáron a hús- és ingszáritó kötélre. Jobb nyáron megkomponálni a téli divatot, mint télen júniusi gázok után ácsingózni.

Amikor tehát a sapka fenn fészkelte a fejecskén, vett egy dohányos zacskót, rágyújtott, és kilépett az ajtón. Kinn olyan szél fújt, hogy rögtön megrezgette a gatyáját, a haját meg a térde kalácsát. Pedig nem is gombászni indult, ahhoz hideg volt. Hanem kicsit henyélni, hunyálni, úton kapálni, otthoni ágytól távol maradgálni. Néha úgy érezte az utcán, helyetlen még akkor is, ha van hivatása. Mert nem elég a hősiességhez a sapka, a gatyá meg a herbatea. Csak úgy hevenyészve ment, mendegélt, és mögötte az édesanyja kívánsága, hólyagzása, szigorú ispilángja. Merre menjen? Hajlíthatatlan maradt, ő csak a szomszéd hajnalkáig ment. Ott kapta meg mindig a szépséget meztelenül, ha besötétedett. Most is arra gurult, mint a görögdinnye.

Hajnalka már kint gondolkodott a kapuban. Kettőt se kellett szólni, elindultak a diófák alá, a kertbe. Kicsi hajnal csak nézdelte a gombszemével, hova zuhan az út. Flótás nem szólt kettőt se, csak a lennadrágját érezte nyugtalankodni. Olyan izzapos volt hamar a dereka. Földhözragadt képzelete csak a szép gondolatra gondolt, a fertályokra hajnalka kendője alatt. Hajnalka is felvirradt arccal megyegélt. Sokat vonulgattak, zöldágastak, tisztították a képzeletet, de nem merték vízszint és párban megérinteni a pázsitot. Mintha felvarrták volna őket kettőstül a levegőbe, és ott kellene szolgálniuk a becsületnek örökké.

Még akkor is láttam és sajnáltam őket, amikor mindkettőjüket feloszlatta egy tűzoltómester. Hogy hajnalka vagy flótás óre volt-e, nem tudni. De azóta külön mennek ugyanazon az úton, és csak felváltva szeretik egymást, nem egy csapásra. Legyenek boldogok így, ha már isten így tüzeli őket.

Fucskó Miklós

Szondi 75

Csörög a telefonom, épp vezetek, a gyereket viszem szemmütétre.

Szondi György hív, a drégelyi várkapitány, akinek van két apródja, mint Arany is megénekelte. Persze a telefon által kiírt név a „bolgarista” Szondi Gyurié (csak magunk közt várkapitányozzuk, hiszen a két apród is stimmel, meg aztán március idusán, Gyuri születésnapján egyéb okokból amúgy is hősökre hangolt a lélek).

Tehát nem a félezer éves Szondi hív, hanem ő, aki hamarost fennállásának éppen háromnegyed századik évfordulóját ünnepli, bejárván a maga gazdagon ékes „Napútját” a bolgár irodalom avatott fordítójaként, versszerzőként, szerkesztőként, a vizuális és verbális művészeteket gyakorta összeterező kultúramenedzserként egyaránt. Méltán ismerték el ezt a művészetszervező és alkotó tevékenységet tucatnyinál több magyar és bolgár díjjal, hiszen korábban a PoLíSz, később a Napút folyóirat és kiadó – valamint a Napút online – a kortárs kulturális élet megkerülhetetlen fóruma és műhelye közel három évtizede.

Magam is még a PoLíSz tervező szerkesztőjeként figyeltem fel rá, de csak később ismerkedtünk meg, már a Napút-Napkút korszakában, ahová haikukat küldtem pályázatra, közlésre. Aztán, meglepetésemre, mint művészeti szerkesztőt hívott fotópályázaton zsűrizni Eifert János mellé, fotózni a Napút rendezvényeire, kért szócikket tőlem az „Önlexikonba” (a kortárs magyar írók ön-szócikk lexikonjába) is. Kapcsolatunk rendszeressé vált, s bár keveset író verselőként a haikukon kívül más verskéziratot nem sikerült adnom Gyuri többszöri kérésére sem, megtiszteltetésnek éreztem, hogy meghívott a Napút online Poétai plener sorozatába is fotózni, majd szerzőként is. Sajnos, épp a tervezett versíró programra való indulás órájában Édesanyám visszaköltözött Teremtőjéhez, így ez a közös programunk elmaradt.

Most, a hetvenötödik születésnap előtt másfél hónappal csörgött a telefon, Gyuri arról érdeklődött, hogy lelkileg sikerült-e már kihevernem anya távozását, s újra kért verset, immár az „onlájnbá”. Hálás vagyok érte, bár nagyobb öröm lenne továbbéltetni a papíros változatot! Épp az összes kéziratomat leadtam közlésre, csak egy hatsoros anixom árválkodik itt közöletlen, amelyet az elmaradt „pléner” mementójaként követtem el a mátraalji hősök és szólóültetvények bővületében. Ezt küldöm most ajándékba a háromnegyed századikat ünneplő Szondi Gyurinak, kívánva még legalább negyedszáznyi alkotó esztendő! Hálával:

miklós

Fucskó Miklós
Mátrai plener

(Szondi Györgynek)

A megdermedt borostyán-időben
időtlen hősök panoptikumában búsan
a kimerevített naplemente-őszben.

Borbogyó-gyöngyök amerre nézel
ékszerezik a tőkék vesszeit dúsan
s magába zár az anzix, a mátrai plein air.

Elek Szilvia

Minap betértem Gyurihoz...

Minap betértem Gyurihoz pár tucat friss – magunk szerkesztésű – Napút-számért. Köztudott, tőle soha nem lehet üres kézzel távozni. Akár a valamikori szerkesztőségéből, akár a könyv- és lapkiadó raktáraként működő pincehelyiségből hoztam el saját, nyomtatásban megjelent munkáimból, ráadásként mindig megajándékozott könyvvel, lappal, jó szóval.

Tette ezt a lapszám- és könyvbemutatókon, esteken és más rendezvényeken is; a „korty, a falat”, a derű és az igaz betűk sokasága ráadás, míg a virágcsokor és szíves házigazdai szó meglepetés ajándék volt.

Most is, a szűk, könyvektől roskadozó pincefolyosón a felajánlott köteteket felfelé cipelve Gyuri nekem szegezte a kérdést: kérsz diót? S választ szinte nem is várva kezembe nyomott egy hatalmas, dióbéllal megrakott papírzacskót. Ellenkezésnek helye nem lévén, dióval és bőséges irodalommal megrakodva léptem ki kapuján.

Ajándékait – ismeretségünk bő másfél évtizedét számba véve – a mai napig őrzöm. Számukat nem is tudnám meghatározni. Kikíváncozó soraim nála mindig figyelemre s nyomdára találtak. Összekötő, segítő, továbbító kapocsként, támogatóként, noszogatóként, biztatóként, apai barátként, előreléptetőként, drukkerként mindig ott állt mellettem. Nem emlékszem, hogy valaha bármiféle kérésem megtagadta volna, legyen az szakmai, adminisztrációs vagy akármilyen is.

Gyuri az az ember, aki mindig VAN. Ott, ahol másoknak szükségük lehet rá. Bizton tudom, hogy a hozzá közel állók közül valamennyiünk számára kétszen áll, „mindigderűvel”. Példa nélküli a hit és alázatos szolgálat, amellyel a magyar és más nemzetek értékes irodalmának, művészetének oltárán ön magát felajánlotta. És amellyel önzetlenül kizárólag mások útjait – és sohasem a sajátját – egyengette, egyengeti.

Tudományos munkásságáról soha nem beszél, remekbeszabott verseit, műfordításait is ritkán olvashatjuk, holott kiváló bolgaristaként és nyelvtudósként tartja őt számon a szakma, a bolgárok pedig saját költőjüként tisztelik. Gyuri mégis a csendes szerénységet választja.

Szervező vénája, nyughatatlan adni akarása nélkül sokunk nem talált volna egymásra, nem lett volna Napút, Napkút. Egyedi, csak rá jellemző szófacsarásai, kifogyhatatlan humora pedig ugyanúgy viszonzhatatlanok, mint a belőle felénk áradó folyamatos energia.

Ajándékok ezek is, mind.

A finom dióból – ami a karácsonyi püspökkenyerünket is ízesítette – még tartok egy maroknyit a polcon. Aztán sajnos, elfogy... Gyuri szeretete azonban – a legmaradandóbb valamennyi ajándéka közül – mindig velem marad.

Sziklavári Károly

Szondi György önzetlensége...

Szondi György önzetlensége, nagylelkűsége: párjukat ritkító személyiségvonások a magyar közélet jelenkori összpalettáján! Bölcsészhibrisz, rangkór, bárminek-műgőg, egyaránt a legtávolabb állnak tőle. Karrierizmus, anyagiak hajszolása úgyszintén. Korrektség, baráti gesztusok, a köz érdekének szem előtt tartása viszont annál közelebből jellemzik gondolkodását! Mily ritka kincsek ezek az új század hitvány, végtelenül megmételtyezett, érdekelvű-egoista: minden benne forgatott pénzmennyiség ellenére leírhatatlanul kisszerű, hajdani nemes fényétől megfosztott, nyomorúságosan deheroizált magyar kulturális szférájában! Ha megtapasztalva ezt a mocsarat, valaki – régi vágású úriemberként – mégis úgy érez és gondolkodik, ahogy azt Szondi György teszi, mondván: főszerkesztőként belső kötelessége felmutatni, nyilvánosság elé tárnai a kulturális javak pillanatnyilag felmutatható legszélesebb skáláját; nem érdekhálók mentén mozogva ezáltal, hanem az érték létrehozását segítve (így tehát épp abban a szellemben eljárva, amely a modern kulturális folyóiratok eredendő sajátja lett-lehetett volna): elhatározását követő tette *heroikus tett*nek minősül. Nem a háttérháló, nem az annak való megfelelési kényszer útjain, hanem: a szabad levegő ígézetében. A gondolat cenzúrázatlan-szabad levegőjének ózonillatával. (Még ha maga a kultúra nagyrészt szobában születik is.) Mocsár helyett: szféra. Fölfelé, a Napútra tekintve.

S most tényleg abbamarad a Napút? Biztos, hogy ennek így kell lennie, Gyuri?

Csáji Attila

Szondi György és az elkötelezettség

Ha ezt a nevet egy magyar ember meghallja, a legtöbbször azonnal beugrik Arany János gyönyörű verse Szondi két apródjáról. Legyintve mondhatják egyenként: elcsépelet közhely. A közhelyek azonban nemcsak elkoptatott gondolatokat hordoznak, hanem valami alapvetően mást is. A legtöbbször lényegi igazságokat rejtenek magukban; melyet egy-egy közösség újra és újra felidéz. Amellyel mélyen egyetért. A Szondi név maga jelez egy elkötelezettséget. Különösen, ha ez a név a család, az ősök által hagyományozott örökség. Ezernyi más név is előjöhethet volna, de ez volt a döntés. A sors úgy hozta, hogy Szondi György március 15-én szülessen, nemzeti ünnepünkön. Mintha egy titkos kéz írta volna elő ezt is. Sorsszerű. Persze ez is „babona”. És ha ezek után a Szondi Györgynek nevezett ember megélt sorsa az elkötelezettséget visszaigazolja, az ember hümmögni kezd, csóválja a fejét és mélyen elhallgat.

Így jártam én Szondi Györggyel. Amikor megláttam erőt sugárzó zömök, vaskos alkatát, a történelem tolakodott elő belőlem ismét: Botond, ki erejével és buzogányával betörte Bizánc kapuját. Erre az erőre és elszántságra nélkülözhetetlen szüksége volt egy olyan társadalomban, melyben az induló ifjúra katonatiszt ősei miatt megbélyegzettként, osztályidegenként tekintettek – de elszántságával, hatalmas lelki és testi erővel áttört a kirekesztés falán. Könyvtáros lett, író, költő, szerkesztő lett, és a Szófia Magyar Kulturális Intézet vezetője. Nemcsak tisztelettel tekintett a bolgárokra, kultúrájukra, hanem szerves részévé és továbbteremtőjévé vált ennek a kultúrának. Valóban olyan helyre került, ahol emberi hozzáállása, empátiakészsége által nem idegenként dolgozott, hanem olyan küldöttként, aki a szó legnemesebb értelmében hivatásként űzte azt, amit csinált. Nem pusztán hídszerepet töltött be, ami szintén fontos, de a bolgárok koszorús költőjévé vált. Kultúrájuk szerves részévé.

Be kell vallanom, azok közé tartozom, akik hamarabb jártak Németalföldön, mint Erdélyben. Azok közé, akik számos nyugati ösztöndíjat kaptak, legyen az amerikai, holland, francia, dán, finn vagy olasz, de a Balkánon addig soha nem jártak. Gyuri hívott meg, hogy egy nemzetközileg is újdonságnak számító területről – a holográfia művészi lehetőségeiről és a lézer-szuperpozíciós módszerről – tartsak előadást a Szófia Magyar Intézetben, amit ott is komoly érdeklődés fogadott. Jóleső érzéssel tapasztaltam, hogy egy olyan országba kerültem, amelyben mint magyarra rokonszenvvel tekintenek, barátként, testvérként kezelnek, s ahol a magyar intézetnek olyan igazgatója volt, aki tevékenységét nem pusztán tisztességesen ellátandó hivatali teendőnek tekintette, hanem küldetésnek. Isten minket úgy segítjen, hogy hasonló emberekben ne szűkölködjünk!

Hadd idézzem fel egy másik költő barátomat, aki kissé sántikált, s a botját, amikor először járt nálunk, középső fiam, Laci, a három-négy év körüli kisgyerek elcsente, s csak közös játékkal volt hajlandó visszaadni. A közös játékok versek-mondókák felidézésével járt. A költő, akit szintén Lacinak hívtak – Nagy László –, először meghökkent, de belegyezett, azzal a feltétellel, hogy a mi Lacink kezdi a mondókázást. Ő kertelés nélkül bele is vágott. Kitűnő költő barátom meglepetten hallgatta: bolgár gyerekversek magyar fordításai buktak elő Lacinkból – átéléssel és érzéssel. Olyan versek, amelyeket Nagy László fordított bolgárról. Először felmerült benne, hogy én tanítottam be erre az alkalomra a fiamat, majd ráébredt, hogy a sors hozta így, a nem mindennapi kapcsolatot az teremtette. A sors, melyben a kapcsot bolgár gyerekversek teremtették meg.

Évtizedekkel a történetek után a sors hozta össze Szondi Györgyöt, a magyar és bolgár versek költőjét és irodalmi szerkesztőt, valamint kezembe született fiamat, Csáji László Koppányt, aki a kiadónál az Ómúltunk Tára c. sorozatot szerkesztette, szerkeszti, majd a Napútnál a VoltJelen rovatot. Tevékenysége méhében valahol ott rezgett mélyen, nagyon mélyen, a magyarok és bolgárok történelmi közössége, az ősi múlt a nagyállattartó, íjlesztő népek közössége is. Ráadásul olyan népeké, amelyeknek a fejedelmei, királyai, cászái Attilához, a királyok királyához vezetnek vissza származásukat.

Ma, amikor a profitot hajszoló világ egyre inkább individuumokra hull, és az igazság vonzásában való élés, valamint az életminőség őrzése helyett más-más értékrendeket fetisizál, különösen fontossá válnak azok az emberek, akiknek belső elkötelezettsége ezen túlmutat. Szondi György és az általa képviselt szellemiség ezt képviseli, azt az áldozatkész hűséget érzem benne, amit Arany János balladájának két apródja tesztesít számomra meg, és Drégely várának egykori őrzője... Isten éltesse!

Haranghy Jenő: Szondi György (1947); épületmozaik a Teréz körút és a Szondi utca sarkán (fotó: Szentmártoni Szabó Géza)

Doncsev Toso

Sün

Több mint fél százada annak, hogy először találkoztam Gyurival az akkori bolgár lektor, Ljuben Bumbalov betegágyánál. Barátom, a neves kritikus éles szemmel kiemelkedő irodalmi szerepet jósolt a kórteremből sietve távozó egyetemistának. Jövendölése azóta teljeséggel beigazolódott. Kár, hogy Ljubcso már csak égi magasságból nyugtázhajta igazát.

Szondi György nemcsak megfellebbezhetetlen műfordító, kiváló kiadó és lapszerkesztő, hanem melegszívű, érzékeny ember, aki tüskéket növeszt, hogy védje a lelkét, mert keveseket ereszt közel magához. Amikor évekkal ezelőtt négyesben Székesfehérvárra kirándultunk, én Plamen Dojnov bolgár költővel adomáztam a királyok városában, Gyuri meg nejemnek – váratlan feltárulkozásként – gyötrelmes gyerekkoráról vallott. Egy koros, szakállas sün a meséléstől hirtelen kedves, ártatlan és őszinte lurkóvá változott, szeretetre méltó és szeretetre vágyó emberré – ilyen ő valójában.

Baley Endre

Duducok és egyebek

Duduc, duduc, jó napút, egyedül együtt jobb! Boldoglást és szerbuszunk! Dejsze a Sokadik úr még mindigderével tavaszol, és ha már tavaszol, akkor március van, és ha március van, akkor Sokadik úrnak ez bizony a hetvenötödik!

2012-ben ismertem meg Szondi Györgyöt. Egy ismerősöm, név szerint Utassyné Horváth Erzsébet mutatott be neki, akivel Oláh Zoltán költő barátom jóvoltából kerülhettem kapcsolatba. Akkor még nem sejtettem...

Az utóbbi két mondat természetesen plágium, és biztos vagyok benne, mindenki pontosan tudja, honnan származik, de ennél jobb felütés nem is létezhetne most.

Akkor még nem sejtettem.

Vagy mégis?

No nem a békaembereket a Dunában, hanem azt, hogy nem csupán tagja lehetek egy irodalmi műhelynek, hanem megismerhetek egy tetőtől talpig EM-BERt, Szondi György személyében.

Az a bizonyos bemutatás korunk nagy vívmányának, az elektronikus levelezésnek köszönhető. Én, a félnék, a saját maga alkotói tevékenységének létjogosultságával a mai napig bizonytalan, hovatovább szkeptikus ember összeszedtem a bátorságom, hogy Zsóka és Zoli biztatására elküldjek egy bemutatkozó e-mailt, amelyhez természetesen hozzábiggyesztettem néhány versemet, novellámat.

Nem sejtettem, hogy néhány óra múlva válaszlevél érkezik, amit olvasva egyre szélesebb mosoly jelenik meg a képemen. Ez a mosoly hamarosan hangozó röhögéssé fajult, és a családom aggóva rontott be hozzám. Azt gondolták, végképp meghibbantam. Néhány szondiságot felolvastam nekik, amitől kissé megnyugodtak, bár arckifejezésük azért továbbra is némi kételyről árulkodott.

Engem másfajta kétely kezdett el gyötörni. Létezhet, hogy valaki, aki ilyen irodalmi múlttal, ráadásul megannyi ismert költő, író műveit kiadó irodalmi műhely vezetőjeként rögvest válaszra méltat, ráadásul nem a kötelező „köszönjük a beküldött anyagot, kérjük türelmét, mindenképpen jelentkezni fogunk” sablonszöveggel?

Madarat lehetett volna fogatni velem, de szerencsére a szobában épp nem tartózkodott egy sem. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a sablonszöveget is csak másoktól ismertem, mert akkoriban magamtól alig mertem elküldeni kéziratot.

Nagy boldogságomban táncra perdültek az ujjaim a klaviatúrán, és már küldtem is a köszönőlevelem, megemlítve benne a közös alma matert, a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumot. Álmomban sem gondoltam volna, hogy elektronikus postafordultával újabb válasz érkezik. Emlékeim szerint legalább egy órán át leveleztünk, és a vigyor még sokáig ott maradt a képemen.

Nem sejtettem azt sem, hogy nem sokkal később otthonra lelek ebben az irodalmi műhelyben és írásaim jelennek meg a Napútban, vagy köteteim a Kiadó gondozásában, ahogy azt sem, hogy olyan művészekkel kerülhetek kapcsolatba,

akikről addig csak olvashattam, vagy rádióból, televízióból ismerhettem őket. Valami elindult, amit a mai napig képtelen vagyok elhinni.

Благодаря ти за приятелството, Гюри!

Ezt a mondatot persze úgy „gugliztam” ki. Ismerek ugyan néhány szót bolgárul, ám azok maximum néhány, a táplálkozáshoz szükséges dologra korlátozódnak, illetve egy gyönyörű tengerpart nevére: Szljancsev brjág. Ez a tengerpart annyira szép, hogy muszáj volt egy italt is elnevezni róla: .

Fontos kapocs volt ez a bolgár kötődés, és miután egyik beszélgetésünk során kiértékeljük ezt is, egyik bulgáriai látogatásáról visszatérve meglepett egy palack Napos Part konyakkal.

Duduc, duduc, mennyi nem sejtés, és még mennyi vár rám!

Remélem, még jó sokat bandukolhatunk együtt a Napúton, Gyuri! Isten éltesen sokáig, boldog születésnapot!

*Duduc, duduc, Szondi Gyurka,
Napút csendül a Napkútra,
kinek-kinek kedves műhely,
invita: mindigderűvel.
Ott a cédrus sem magányos,
mert ezernyi múzsa szálldos,
és akit az ihlet kerget.
boldoglást is benne lelhet.
Fura ez így, persze, persze,
dejsze nincs mentség e versre,
ezért írom, ecce hunc:
Szondi Gyurka, szerbuszunk!*